

A detailed portrait of Willem van Oranje in full 16th-century armor. He is shown from the waist up, wearing a dark, intricately decorated breastplate and pauldrons. He has a white ruff collar and a serious expression. The background is dark with faint, illegible text.

Oorlog als leerschool

De militaire prestaties van Willem van Oranje

'Het aanleren van de krijgskunst richtte zich voornamelijk op de technieken voor het gevecht van man tegen man, met de nadruk

Terwijl zijn zoons Maurits en Frederik Hendrik worden geroemd om hun militaire prestaties, staat Willem van Oranje vooral bekend om zijn talenten als diplomaat en staatsman. Dit terwijl vaststaat dat hij juist, volgens de traditie voor iemand van zijn afkomst, vooral tot militair werd opgeleid en al op jonge leeftijd veel oorlogservaring opdeed. Hoe zag deze opleiding eruit en hoe succesvol was Willem als militair?

Willem van Oranje kwam op 24 april 1533 ter wereld op Slot Dillenburg in Duitsland en was de zoon van graaf Willem I van Nassau-Dillenburg en Juliana van Stolberg. Als zoon van een graaf was Willem voorbestemd voor een leven als edelman. Zijn status steeg nog aanzienlijk toen hij op elfjarige leeftijd de titel 'prins van Oranje' erfde. Willem behoorde nu tot de allerhoogste adel en zou zijn opleiding vervolgen aan het hof van Karel V. Deze vorst regeerde over een gebied dat naast de Nederlanden, het Duitse Rijk, de Franse Comté, Oostenrijk, Spanje (inclusief de Amerikaanse gebieden) en grote delen van Italië omvatte. In 1544 vertrok Willem naar de Nederlanden en verbleef afwisselend op zijn kasteel in Breda en aan het hof van de keizer in Brussel.

Jongens uit goeude families, zoals Willem van Oranje, werden op jonge leeftijd klaargestoomd voor een leven aan het hof. Ze kregen les in theoretische vakken zoals taal, geschiedenis en godsdienst. Vooral de beheersing van meerdere talen (Frans, Duits, Nederlands, Latijn, Italiaans en Spaans) kwam goed van pas in het uitgestrekte rijk van Karel V. Naast theoretische vakken stonden omgangsvormen en de ridderlijke kunsten op het programma. Van hoge edellieden werd verwacht dat zij welgemanierd waren. Ze moesten een goede conversatie kunnen voeren, muziekinstrumenten bespelen, dansen en de tafeletiquette beheersen. Aan het hof speelde status een grote rol. De nieuwste ontwikkelingen op het gebied van bouwkunst, mode, muziek en dans werden dan ook op de voet gevolgd.

Willem groeide op in de nadagen van de middeleeuwen, waarbij de ridderlijke kunsten nog steeds een belangrijke rol speelden. Het aanleren van de ridderlijke kunsten, zoals paardrijdkunst, krijgskunde, het toernooi en de jacht, bereidde jongens voor op hun toekomstige militaire loopbaan. De krijgskunst richtte zich voornamelijk op de technieken die Willem onder de knie moest krijgen voor het gevecht van man tegen man. Daarbij lag de nadruk op het omgaan met wapens: zwaard,

piek, hellebaard, staafbijl, dolk en rapier. Deze vaardigheden vormden een basis waarmee de jonge edelman tijdens zijn verdere leven in de oorlogvoering, tijdens de jacht en het toernooi uit de voeten kon. De omgang met wapens was een onmisbare kunst en kon het verschil maken tussen leven en dood.

Eliteruiters

In 1551, toen Willem 18 jaar oud was, ging hij het leger in. Hij kreeg een aanstelling als kapitein-commandant van een zogeheten bende van ordonnantie. Bendes van ordonnantie waren compagnieën eliteruiterij die vrijwel volledig werden gerekruteerd uit de adel. Deze eenheden werden als vanouds gecommandeerd door leden van de hoge adel in de Nederlanden en vormden een permante strijdmacht, die in tijd van oorlog kon worden uitgebreid met tijdelijke bendes. ▶

Jeroen Punt en Louis Ph. Sloos zijn conservatoren bij het Nationaal Militair Museum (NMM).

Linkerpagina: Willem van Oranje omstreeks 1555. Antonius Mor, olieverf op doek, circa 1555. Gemäldegalerie Alte Meister Kassel. Hiernaast: Zware ruiterij onder Karel V, vergelijkbaar met de bendes van ordonnantie, in opmars tijdens de Slag bij Tunis, 1535. Jan Cornelisz. Vermeyen, houtskool en waterverf op papier, bevestigd op linnen, Nederlanden, 1546/1550. Kunsthistorisches Museum Wien, Gemäldegalerie.

die Willem onder de knie moest krijgen op het omgaan met wapens'

Rechts: Willem van Oranje op ongeveer twaalfjarige leeftijd, toen hij naar de Nederlanden kwam. Zijn status als prins is af te lezen aan de twee palfreniers (rijknechten) die hem aan weerszijden van het paard begeleiden. Cornelis Anthonisz., handgekleurde houtsnede, Antwerpen, 1545. Rijksmuseum Amsterdam.

Onder: Schets voor een van de acht Nassause wandtapijten die ooit de muren van kasteel Breda sierden. Op dit tapijt zijn Willems oom Hendrik III en diens echtgenote afgebeeld. Bernard van Orley, pentekening met waterverf, Brussel, 1530-1535. Staatliche Graphische Sammlung, München.

Willem werd in 1551 commandant van zo'n tijdelijke eenheid, want toen hij het leger in ging was het net weer oorlog (de Italiaanse Oorlog van 1551-1559). Bovendien was er sprake van een oorlog die veel grootschaliger was dan de vorige, een oorlog die zich afspeelde langs de gehele zuidgrens van de Nederlanden. Wat betreft de mogelijkheid om militaire praktijkervaring op te doen viel Willem dus met zijn neus in de boter. In 1552 begonnen de Franse vijandelijkheden in Luxemburg en werd Willem er door de toenmalige landvoogdes in de Nederlanden, Maria van Hongarije, met zijn eenheid op uit gestuurd. Uit brieven van Maria blijkt dat Willem naar grote tevredenheid zijn functie vervulde, zowel wat betreft de werving van troepen voor zijn eenheid als de monsterring en de uitvoering van orders. Willem doorliep snel de rangen en in 1555 werd hij benoemd tot opperbevelhebber van het leger te velde. Hij volgde in die functie de bekende ijzervreter Maarten van Rossem uit Gelre op, die in zijn legerkamp was overleden aan de pest. Van Rossem verving op zijn beurt Emanuel Philibert van Savoye, van 1555 tot 1559 landvoogd in de Nederlanden.

Er is vaak op gewezen dat Willem met zijn 22 jaar wel erg jong was voor deze functie, maar interessant genoeg was Van Savoye maar twee jaar ouder toen hij deze functie kreeg. Nadat rond de vorige eeuwwisseling door een historicus van naam is geschreven dat Willem in deze functie weinig presteerde, is dit vaak herhaald. Maar in werkelijkheid deed Willem precies wat hem werd opgedragen en vervulde hij zijn functie naar behoren. Sterker nog, ondanks zijn jonge leeftijd en zijn geringe ervaring toonde hij veel initiatief en was hij geen marionet. Hij had een eigen visie op de zaken en wist de landvoogdes, keizer Karel V,

en vanaf 1555 koning Filips II – die zijn vader opvolgde – keer op keer te overtuigen. Willem kreeg van Filips II alleen geen toestemming om op een gegeven moment een grote Franse legermacht aan te vallen, wat later vooral Willem is verweten. In werkelijkheid stond Willem te popelen om tot de aanval over te gaan.

Grootste nederlaag

Hoewel de oorlog in 1555 nog lang niet afgelopen was, is doorgaans nog minder aandacht voor Willems aanwezigheid in het veld tot 1559. In 1557 vervulde hij als tweede man na Van Savoye een belangrijke positie bij de befaamde Slag en het Beleg van Saint-Quentin, waar de Fransen de grootste nederlaag leden in de zestiende eeuw. Kortom, de oorlog van 1551-1559 tussen Frankrijk en Spanje waar Willem actief aan deelnam, was een belangrijke militaire leerschool voor Willem. Hij maakte kennis met het werven van

Detail uit een tot nu onbekende, anonieme aquarel waarbij Willem van Oranje in Frankfurt naast de aartsbischop en keurvorst van Trier (Johan IV van Leyen) aan tafel zit tijdens de kroningsmaaltijd van keizer Ferdinand I. Anoniem, aquarel, Duitsland, 1558. Staatsarchiv, Neurenberg.

troepen, monstering, betaling en alle problemen daarbij, het voeren van lage en hoge commando's, het bouwen van vestingen, deelnemen aan vele veldtochten, veldslagen en belegeringen, dood en verderf, onderhandelingen, enzovoort. Toen in 1567 uiteindelijk werd besloten de opstand in de Nederlanden met geweld voort te zetten en Willem van Oranje de leider werd van het gewapend verzet, was hij al een zeer ervaren militair. Het is zelfs de vraag of Willem zonder de ervaring die hij opdeed in de jaren 1550 wel de leider van het gewapend verzet had kunnen worden tijdens de Nederlandse Opstand. Er wordt vaak op gewezen dat Willem van Oranje geen militair genie was, waarbij vooral naar de resultaten wordt gekeken van zijn operaties. De drie grote militaire operaties in 1567/1568, 1572 en 1574 die Willem samen met zijn broer Lodewijk plande en ondernam, waren zeker gezien de omstandigheden echter al een enorme prestatie. Interessant is dat hij in de aanloop naar de opstand bijvoorbeeld zaken deed met een Duitse troepenleverancier met wie hij voor dat doel ook contact had in de jaren 1550. Ook maakte hij in die tijd al kennis met de militaire discipline, die hij in de jaren 1570 tijdens de opstand in Holland invoerde. Het is waar dat Willem van Oranje, in tegenstelling tot zijn zonen Maurits en Frederik Hendrik, weinig duidelijk aanwijsbare klinkende overwinningen heeft behaald, maar zijn operaties hadden wel belangrijke (neven)effecten. Voorts speelden allerlei factoren een rol bij het (groten) deels mislukken van de operaties. Maar zeker de tweede en de derde grote inval in de Nederlanden vanuit Duitsland in 1572 en 1574 sorteerden grote

effecten. In 1572 werd door de watergeuzen (min of meer per ongeluk) Den Briel ingenomen, maar belangrijker voor de uitbreiding van de opstand die daarop volgde in Holland en Zeeland, was dat op hetzelfde moment door Lodewijk van Nassau Bergen in Henegouwen werd belegerd. Hierop trok Alva daar met een leger naartoe om de stad te ontzetten. Doordat Lodewijk hier, ondersteund door Willem, lang wist stand te houden, konden in Holland en Zeeland veel steden zich al dan niet vrijwillig achter de opstandelingen scharen. Na de voor de opstandelingen verpletterende Slag bij Mook in 1574 werd, mede dankzij de onderwaterzetting van Rijnland, heel Holland van de Maas tot aan Haarlem bevrijd van de Spanjaarden. Wel dreigde er nog gedurende twee jaar gevaar vanuit Amsterdam en Haarlem, maar toen schaalden naast Holland en Zeeland de gehele Nederlanden zich achter de opstand. ■

Tentoonstelling

Dit artikel is gebaseerd op het boek *Willem van Oranje. De jonge prins als edelman en militair*, een uitgave van WalburgPers in Zutphen. Deze publicatie is uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling *Willem* die tot en met 28 oktober te zien is in het Nationaal Militair Museum te Soesterberg. Voor deze grote internationale tentoonstelling over Willem van Oranje, en in het bijzonder zijn jonge jaren, is een grote hoeveelheid objecten bij elkaar gebracht waarvan vele nooit eerder voor het publiek te zien zijn geweest. Voor de boven- en onderbouw van het voortgezet onderwijs is bij de tentoonstelling het educatieve programma *Vlogger des Vaderlands* ontwikkeld. Het programma sluit aan bij tijdvak 5, Ontdekkers en Hervormers, en de historische context Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Meer info op: www.nmm.nl.